

ΓΙΑΤΙ ΣΚΑΚΙ?

Το σκάκι δεν είναι ένα απλό επιτραπέζιο παιχνίδι καθώς σε αντίθεση με πολλά άλλα παιχνίδια δε βασίζεται στην τύχη αλλά στην τακτική και τη στρατηγική. Είναι ένα άθλημα (αναγνωρισμένο από την Ολυμπιακή Επιτροπή) και ατά πολλούς είναι σήμερα μια επιστήμη, μια τέχνη.

Γιατί στο σχολείο:

Το σκάκι επιστημονικά θεωρείται ως άθλημα που συνεισφέρει στη μαθησιακή διαδικασία και πνευματική ανάπτυξη των παιδιών μας διότι αναπτύσσει:

- Την υπομονή και την πειθαρχία
- Κοινωνικοποίηση από μικρή ηλικία
- Την κριτική σκέψη (ο σκακιστής ασκείται στην παρατήρηση, κάνει συγκρίσεις, κατηγοριοποιήσεις, ιεραρχήσεις, υποθέσεις-προβλέψεις, αναλύσεις και επαληθεύσεις)
- Τη μνήμη
- Τη λογικομαθηματική σκέψη και την ικανότητα επίλυσης προβλημάτων
- Τη δημιουργική φαντασία
- Το ήθος
- Την αυτοτέλεια του σκακιστή
- Τη διάρκεια της πνευματικής συγκέντρωσης-αυτοσυγκέντρωσης- και απόδοσης έργου
- Την ικανότητα εργασίας με ερευνητικό και επιστημονικό τρόπο

Σχολιάζοντας την **παιδαγωγική αξία** του σκάκι σε ένα πολύ αξιόλογο άρθρο του ο Χρήστος Κεφαλής αναφέρει τα παρακάτω:

Οι περισσότεροι γονείς που φέρνουν τα παιδιά τους στο σκάκι έχουν ως κίνητρο τη συμβολή του στη διανοητική ωρίμανση των παιδιών τους. Έχουν ακούσει ότι βοηθά στην ανάπτυξη μιας σειράς ικανοτήτων των παιδιών, χωρίς όμως να γνωρίζουν επακριβώς τις θετικές επιδράσεις του. Στο παρών κείμενο θα προσπαθήσουμε να συνοψίσουμε με κατανοητό τρόπο αυτές τις πλευρές, που κάνουν το σκάκι ένα πρόσφορο μέσο και βοήθημα για τη διαπαιδαγώγηση των νέων.

Ο μεγάλος Αμερικανός επιστήμονας, εφευρέτης του αλεξικέραυνου, αλλά και πολιτικός, στοχαστής και φίλος του σκακιού, συγγραφέας ενός άρθρου που είχε συμπεριληφθεί στο πρώτο αμερικανικό σκακιστικό βιβλίο στα 1820, ο Βενιαμίν Φραγκλίνος, χαρακτήριζε το σκάκι "μια εικόνα της ζωής". Αυτή η αναλογία του σκακιού με τη ζωή θεμελιώνει την παιδαγωγική του αξία, εντοπιζόμενη σε δυο κυρίως πεδία.

Πρώτο, η αναλογία των καταστάσεων της ζωής με τις καταστάσεις πάνω στη σκακίερα. Στις σκακιστικές αναμετρήσεις θα συναντήσουμε ένα πλήθος συμβάντων που μας θυμίζουν γεγονότα και εικόνες της καθημερινής ζωής αλλά και κορυφαίες στιγμές της ανθρώπινης ιστορίας, από τη μάχη του Δαβίδ με το Γολιάθ και την πολιορκία ενός φρουρίου ως την πονηριά του Οδυσσέα στην κατάληψη της Τροίας.

Και δεύτερο, η αναλογία των αξιών που καλλιεργεί το σκάκι με τις αξίες της ζωής. Στο σκάκι, όπως και στη ζωή, υπάρχουν καλά πράγματα που πρέπει να επιδιώκουμε και επιβλαβή που πρέπει να αποφεύγουμε. Για παράδειγμα, δεν είναι σωστό να παίζουμε κινήσεις που επιτρέπουν στον αντίπαλο να μας κάνει ματ ή χάνουν άσκοπα υλικό. Και διαμορφώνονται επίσης συχνά δύσκολες και φαινομενικά απελπιστικές καταστάσεις, στις οποίες πρέπει να επιδείξουμε μέγιστη προσοχή, θάρρος και ευρηματικότητα για να ανταπεξέλθουμε.

Ένα παιδί, λοιπόν, βοηθιέται από τη γνωριμία με το σκάκι να κατανοεί την πραγματικότητα γύρω του και να την αξιολογεί ταυτόχρονα, διακρίνοντας το σημαντικό από το ασήμαντο. Ενδυναμώνει μια σειρά ικανότητες όπως η κριτική σκέψη, η λογική ανάλυση, η μεθοδικότητα και προσοχή, αλλά και μια σειρά αξίες και συμπεριφορές όπως η σοβαρότητα, η αυτοκριτική στάση και η υπευθυνότητα. Έτσι το σκάκι δεν βοηθά μόνο στην ανάπτυξη της ευφυΐας των παιδιών, αλλά και στο να αξιοποιούν την ευφυΐα τους για δημιουργικούς στόχους. Και όλα αυτά συνδυάζοντας την ευχαρίστηση που προσφέρει ένα παιχνίδι.

Περιττεύει, βέβαια, να πούμε πόσο κρίσιμες είναι οι παραπάνω αρετές και ικανότητες για ένα παιδί που αρχίζει να διαμορφώνει την προσωπικότητά του. Η ενδυνάμωσή τους αποτελεί ακριβώς δείγμα ενηλικίωσης και ξεπεράσματος εκείνων των γνωρισμάτων που θεωρούνται ένδειξη ανωριμότητας.

Βοηθώντας στην ανάπτυξη της ευφυΐας και της προσοχής, το σκάκι μπορεί να συνεισφέρει θετικά στη βελτίωση της επίδοσης των παιδιών στο σχολείο. Μια σειρά έρευνες σε πλήθος χωρών, ΗΠΑ, Βέλγιο, Ρωσία, Αγγλία, έδειξαν βελτιώσεις από 10 ως 60% σε δείκτες όπως η ακαδημαϊκή απόδοση, η προσπάθεια, η συγκέντρωση σε μαθήματα όπως τα μαθηματικά και η χρήση της γλώσσας. Σχετικά ενδιαφέροντα στοιχεία είχε καταθέσει ο κ. Παναγάκος στο 1ο Συνέδριο της ΕΣΟ.

Για να επικαλεστούμε σχετικά ένα διάσημο σκακιστή, ο πρώην παγκόσμιος πρωταθλητής Κάρποβ έχει τονίσει τη συμβολή του σκακιού στη βελτίωσή του στην έκθεση. Σύμφωνα με την αφήγησή του, όταν ήταν μικρός υστερούσε σε αυτή, επειδή δεν του άρεσε να καταστρώνει το σχέδιο της έκθεσης πριν τη γράψει. Μετά όμως, όταν ασχολήθηκε με το σκάκι, έμαθε ότι εκεί το τίμημα της έλλειψης σχεδίου είναι η ήττα και κατάλαβε τη χρησιμότητά του σε κάθε δραστηριότητα μας.

Το σκάκι παρουσιάζει όντως βαθιά αναλογία με την έκθεση, αφού αυτό που κάνουμε σε μια παρτίδα είναι να εκθέτουμε τις ιδέες μας πάνω σε κάποια σκακιστικά θέματα. Ακόμη, όπως η έκθεση έχει πρόλογο, κυρίως θέμα και επίλογο, μια παρτίδα σκάκι διαιρείται σε άνοιγμα, μέσον και φινάλε. Η διαφορά είναι ότι το παιδί στην έκθεση αναπτύσσει τις ιδέες του χωρίς άμεσο έλεγχο, που παρουσιάζεται μόνο στο τέλος, με τη μορφή παρατηρήσεων και της βαθμολογίας του δασκάλου, συχνά ανούσιων για το ίδιο. Σε μια παρτίδα, αντίθετα,

ο έλεγχος υπάρχει σε κάθε κίνηση, με την απάντηση του αντίπαλου. Αυτός είναι ο λόγος που το σκάκι δίνει μια ισχυρή ώθηση στην ανάπτυξη της κρίσης και της δημιουργικότητας των παιδιών. Και δεν είναι τυχαίο εδώ που ο μεγάλος Γκαίτε το αποκαλούσε "εγκύμναση του νου".

Δίπλα στα παραπάνω, θα επισημάνουμε μερικούς ακόμη παράγοντες που ενεργούν στην ίδια κατεύθυνση.

Ο πρώτος είναι η ανυπαρξία μιας έτοιμης αλήθειας και απόλυτων κανόνων στο σκάκι. Φυσικά υπάρχουν κάποιοι βασικοί κανόνες, οι οποίοι όμως τις περισσότερες φορές παρουσιάζουν εξαιρέσεις. Για παράδειγμα, τα κομμάτια έχουν μια καθορισμένη αξία, Βασίλισσα = 9 πιόνια, Πύργος = 5, Αξιωματικός & Ίππος = 3. Σε αρκετές περιπτώσεις όμως η αξία αυτή ανατρέπεται και ένας Ίππος ή Αξιωματικός μπορεί να αποδειχτεί σε μια θέση ισχυρότερος από Πύργο ή ακόμη και από βασίλισσα. Γενικά, σε κάθε θέση παρουσιάζονται διάφορα συγκρουόμενα στοιχεία και θέματα και πρέπει να αποφασίσει κανείς ποιο βαρύνει περισσότερο.

Επομένως, ένα παιδί δεν μπορεί να στηρίζεται σε βεβαιότητες ούτε να χρησιμοποιεί έτοιμη τροφή και είναι υποχρεωμένο διαρκώς να βάζει το μυαλό του να δουλέψει και να απαντά σε νέα ερωτήματα. Αυτό ακριβώς το κάνει πιο υπεύθυνο και σοβαρό στη λήψη αποφάσεων.

Δεύτερο, ακόμη πιο σημαντικό είναι ότι το σκάκι μας μαθαίνει να εκτιμάμε και να σταθμίζουμε τα μακροχρόνια αποτελέσματα των πράξεων μας. Εδώ παρεμβαίνει θετικά στην φυσιολογική τάση των παιδιών να επιδιώκουν το άμεσο αποτέλεσμα και την άμεση ικανοποίηση των προσδοκιών τους. Κλασική εκδήλωση αυτής της ψυχολογίας στο σκάκι, είναι η κλίση τους να βγάζουν γρήγορα τη Βασίλισσα στο παιχνίδι, σε μια προσπάθεια να κερδίσουν αμέσως κινητοποιώντας το πιο ισχυρό κομμάτι τους για τη δημιουργία απειλών. Στην πορεία όμως διδάσκονται ότι η πρόωγη έξοδος της Βασίλισσας είναι ριψοκίνδυνη γιατί την εκθέτει σε απειλές και μαθαίνουν να τιθασεύουν τον αυθορμητισμό τους.

Η λογική που διαμορφώνει έτσι το σκάκι, λειτουργεί ως ανάχωμα σε κινδύνους που απειλούν σήμερα τη νεολαία. Ένα παιδί που διαπαιδαγωγείται να δίνει έμφαση στην ατομική και συλλογική προσπάθεια και να σταθμίζει τα μακροχρόνια επακόλουθα των πράξεών του, δύσκολα θα στραφεί σε αυτοκαταστροφικές συμπεριφορές.

Τέλος, μια σημαντική παιδαγωγική λειτουργία του σκακιού είναι ότι μαθαίνει τα παιδιά να επιδιώκουν την καταξίωση όχι με κόλπα και ζαβολιές, αλλά με την πραγματική τους αξία. Ενώ αρχικά μπορεί να κερδίζουν τυχαία ή χάρη σε μια αντικανονική κίνηση κάποιον αντίπαλο, πολύ γρήγορα καταλαβαίνουν ότι μια τέτοια προσέγγιση δεν τους δίνει ελπίδες απέναντι σε πιο ισχυρούς παίκτες. Ακόμη δε, ενώ εστιάζει στην ατομική προσπάθεια, το σκάκι καλλιεργεί το στοιχείο της συλλογικότητας. Αυτό παρουσιάζεται στην κεντρική έννοια της συνεργίας των κομματιών και ακόμη στην κοινή προσπάθεια που καταβάλουν τα παιδιά όταν αναλύουν μια παρτίδα ή συμμετέχουν σε μια ομαδική προπόνηση σε ένα σκακιστικό σύλλογο.

Από την άλλη μεριά, το σκάκι, όπως κάθε τι άλλο, αν δεν αξιοποιείται σωστά, μπορεί να έχει και αρνητικές παρενέργειες. Αν ένα παιδί είναι έντονα ανταγωνιστικό, με τάσεις

επιβολής στους άλλους κλπ., τότε μια μονόπλευρη ενασχόληση με το σκάκι μπορεί να ενισχύσει αυτά τα χαρακτηριστικά, δημιουργώντας ένα κόμπλεξ ανωτερότητας. Γι' αυτό δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι το σκάκι είναι ένα εργαλείο, που μπορεί να λειτουργεί θετικά μόνο στα πλαίσια μιας σωστής συνολικής διαπαιδαγώγησης. Σε καμιά περίπτωση δηλαδή η ενασχόληση μαζί του να μετατρέπεται σε αυτοσκοπό, αλλά να ενισχύει τη μαθησιακή διαδικασία και να εντάσσεται στο σύνολο ενδιαφερόντων ενός φυσιολογικού παιδιού.

Μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο ,τα οφέλη της ενασχόλησης με το σκάκι και η δυνατότητα προόδου σε αυτό είναι ανοικτά σε όλα τα παιδιά. Όπως είπε άλλωστε σε πρόσφατη συνέντευξη ο πρωταθλητής Ελλάδας Β. Κοτρωνιάς ,για να διακριθεί ένα παιδί στο σκάκι χρειάζεται ένα μέσο ταλέντο ,θέληση για δουλειά και καλή σωματική υγεία. Δεν αληθεύει , δηλαδή, ότι μόνο σπάνια και πολύ προικισμένα παιδιά μπορεί να επιδοθούν με επιτυχία σε αυτό. Και προφανώς , ακόμη και ένα λιγότερο ταλαντούχο παιδί αντλεί σημαντικά οφέλη.

Να σημειωθεί ότι , σύμφωνα με σχετικές μελέτες, η θετική επίδραση του σκακιού είναι μεγαλύτερη σε ηλικίες 6 έως 12 ετών, όταν διαμορφώνονται τα ποιοτικά στοιχεία της νόησης. Σε μεγαλύτερες ηλικίες, όπου συντελείται η ποσοτική ανάπτυξη ήδη αποκτημένων στοιχείων, η συμβολή του περιορίζεται.

Βέβαια, αυτό δεν σημαίνει ότι και οι μεγάλοι δεν ωφελούνται από το σκάκι. Απεναντίας, έχουν να μάθουν αρκετά από αυτό, κατά το "γηράσκω αεί διδασκόμενος". Εδώ έχουν ενδιαφέρον οι πλευρές του σκακιού που το συνδέουν με τη φιλοσοφία, την επιστήμη και την τέχνη, κάνοντάς το έναν ολόκληρο κόσμο.